

Tereyağ / Tereyağı Üzerine On Butter

Doç. Dr. Arzu Sema ERTANE BAYDAR*

Özet

Dilde çok çeşitli nedenlerden dolayı kelime/kelime grupları değişik şekillerde yazılıp okunabilmektedir. Bu durumun nedenleri çok farklıdır ve bunun dilin kendi iç mantığı içerisinde izahı mümkündür. Tereyağ/tereyağı da bunlardan biridir. Tamlama kimi sözlüklerde ve yazım kılavuzunda tereyağı şeklinde bazılarında da nadiren tereyağ olarak geçmektedir. Tereyağ/tereyağı tamlamasının etimolojisi hakkında bazı araştırmacılar açıklamalar yapmışlardır ve tamlamanın aslının tereyağı şeklinde olduğunu ifade etmişlerdir. Tamlamanın tereyağı şeklinde olduğunu söyleyen araştırmacılar Farsça tereyağı anlamına gelen kere kelimesinin başındaki /k/ sesinin /t/ye dönüştüğünü ve böylece tereyağı isim tamlamasının oluştuğunu ifade etmektedirler. Bu izahlarda bize aykırı gelen taraflar vardır ve bütün bunlar bu çalışmada tartışılacaktır. Eldeki yazıda öncelikle Farsça bir bitki ismi olan tere ile tereyağ tamlamasındaki tere arasında ses benzerliği dışında bir ilginin olmadığı belirtilecek ve tereyağ/tereyağı tamlamasının tamlayan/belirten unsurunun ne anlama geldiğinden bahsedilecektir. Bize göre tamlamanın tereyağı değil de tereyağ şeklinde olması gerektiği üzerinde, karşılaştırmalı örnekler de verilerek durulacak ve varılan sonuçlar dikkatlere sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tamlama, sıfat tamlaması, tere, tereyağı, tereyağ.

Abstract

Due to a variety of reasons, word/word groups can be written and read in different forms. The reasons for this situation are very different, and it is possible to explain the language within its internal logic. Butter/butter is one of them. Composition is in some dictionaries and in the form of butter in spelling guide, but rarely in butter. Some researchers have made explanations about the etymology of butter/butter preparation and have stated that it is in fact buttery form. Researchers who say that the buttermilk is in the form of butter, say Persian butter, which means that the word /k/ vin /t/ is converted to /t/, so that

*Erzincan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, arzusemabaydar@windowslive.com.

the name of the butter is formed. In these explanations there are parties we are against, that will be discussed in this study. In the present study, it is stated that there is no interest except for the similarity between the butter, which is a Persian plant name, and the butter of the butter. Beside the meaning of the butter/butter preparation will be also mentioned. To us, comparative examples will be given on the fact that the preparation should be in the form of butter rather than butter, and the results to be concluded will be presented to the attention.

Keywords: *Completion, adjective completion, cress, butter, butter.*

Dilde çok çeşitli nedenlerden dolayı kelime/kelime grupları değişik şekillerde yazılıp okunabilmektedir. Bu durumun nedenleri çok farklıdır ve bunun dilin kendi iç mantığı içerisinde izahı vardır. *Tereyağ/tereyağı* da bunlardan biridir. Tamlama; çalışmalarda genellikle *tereyağı*, bazılarında da nadiren *tereyağ* şeklinde geçmektedir.

Eldeki yazıda *tereyağı* tamlamasının etimolojisi üzerinde durulacak ve tamlamanın nasıl olması gerektiği tartışılacaktır.

tereyağ/tereyağı hakkında mevcut sözlüklerde şu bilgiler vardır:

Türkçe Sözlükün tereyağı maddesinde tamlama ile ilgili şunlar yazılıdır: *is. Sütten çıkarılan taze yağ, sade yağ* (Türkçe Sözlük 2005:1959).

Türkçe Sözlükte kerti de madde başı yapılmış ve kelimenin ikinci anlamı olarak *sf. hlk. Bayat (ekmek, et)* verilmiştir (Türkçe Sözlük 2005: 1141).

Yazım Kılavuzunda da hem *tereyağı* hem de *kerti* yer almaktadır (Yazım Kılavuzu 2005: 293; 449).

Örnekleriyle Türkçe Sözlükte tamlama *tere yağı* şeklinde yazılmış ve *b. i. Sütten elde edilen taze yağ* olarak anlamlandırılmıştır (Örnekleriyle Türkçe Sözlük: 2000: 2851).

Misalli Büyük Türkçe Sözlükün tereyağı maddesinde Ayverdi tamlama ile ilgili şu bilgileri verir: *birl. i. (< kere yağı < Fars. Kere "tereyağı")*. [*Kere'nin anlamı unutulduğundan sonuna yağ eklenmiştir; kelimenin "yeşillik" demek olan tere ile ilgisi yoktur*]. *Sütten elde edilen taze yağ [Tereyağ şeklinde de kullanılır]* (Ayverdi 2016: 1240).

Aynı eserin *ter* maddesinde de şunlar kayıtlıdır: *sıf. (Fars. Ter) 1. Taze. 2. Islak, yağ* (Ayverdi 2016: 1238).

Ayverdi eserin *terütâze* maddesinde de şöyle demektedir: *sıf. (Fars. Ter "tâze, yağ", u "ve", tâze "yeni" ile ter ü tâze) Çok tâze, çok körpe* (Ayverdi 2016: 1243).

Tere Şemseddin Sami'nin Kamus-ı Türkîsinde şöyle geçer: s. [Asıl terütaze demektir]. Salata yerine yenen az yakıcı dar ve uzun bir yaprak, circır, kara. dereotu= Salataya ve kebaba konan pek ince bir ot ki dereotu denir. su teresi = Terenin bir nevi. Frenk teresi = Latin çiçeği. tereyağı = Taze, tuzlu ve tuzsuz sadeyağ (Yavuzarslan 2015: 1226). Sami'nin sözlüğünde bitki ismi olan tere ile taze, çiğ, yaş anlamına gelen tereyi ayırmadığı görülmektedir. Aynı maddede hem bitki olan hem de taze, yeni, çiğ, yaş anlamına gelen tere ayrı ayrı anlamlandırılmıştır. Ayrıca kelimenin terütaze olduğu da vurgulanmıştır.

Kamus-ı Türkînin ter maddesinde de şunlar kayıtlıdır: s. Fa. 1. Yaş, rutubetli, ıslak. 2. Taze, taravetli (Yavuzarslan 2015: 1224).

Sami sözlüğünde taravetin anlamını da s. Ar. Terütaze olma, tazelik olarak vermiştir (Yavuzarslan 2015: 1181).

Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgatın tere maddesinin karşısına Devellioğlu f. i. tere yazmıştır (Devellioğlu 1990: 1302).

Devellioğlu'nun sözlüğünde kere madde başı yapılmamıştır.

Kanar Farsça Türkçe Sözlükünün kere maddesinde şunları yazmıştır: 1. Tereyağı, sadeyağ. 2. küf (Kanar 2010: 1212).

Kanar'ın sözlüğünün tere maddesinde de şunlar kayıtlıdır: tere, terre: (Peh.) (bot.) pırasa (Kanar 2010: 479). Kanar bitki olan terenin aslının Pehlevicede olduğunu da belirtmiştir (Kanar 2010: 474).

Aynı sözlüğün ter maddesinin birinci anlamında taze, yeni; ikinci anlamında da nemli, ıslak yazılıdır. Kanar, bu kelimenin aslının da Pehlevicede olduğunu ifade etmiştir.

Redhouse Türkçe-İngilizce Sözlükünün kere maddesinde kelimeye tere yağı anlamını vermiştir (Redhouse 1995: 640).

Redhouse ayrıca sözlüğünde kertiyeye de yer vermiş ve kelimeyi bayat olarak anlamlandırmıştır (Redhouse 1995: 641).

Redhouse ter için de şu bilgileri vermektedir: ter 2: nemli, ıslak, taze yeşil (Redhouse 1998: 1145). Redhouse ayrıca sözlüğünde hem tereyağ hem de tereyağına yer vermiştir (Redhouse 1995: 1145).

Redhouse Müntahabât-ı Lügât-i Osmâniyyesinin ter maddesinde ise Sulu, nemli, ratîb, yaş olan ve taze olan, körpe olan ve genç, civan olan ve latîf, leta-fetli, yakışıklı olan ve fâcir, fâsık, ehl-i fücür olan diye yazmıştır (Toparlı vd. 2016: 500).

Derleme Sözlükünün tere maddesinin karşısında Tereyağ yazılıdır (Derleme Sözlüğü 1993: 3889).

Aynı sözlüğün *tere yer* maddesinin karşısında *Taze ot bitmiş yer* ifadesi vardır (Derleme Sözlüğü 1993: 3890).

*Derleme Sözlük*ünün *kere* maddesinin 2. anlamında da *kereyağı* yazılıdır (Derleme Sözlüğü 1993: 2752).

Yine aynı sözlükte *kerti* maddesinin birinci anlamı *bayat* olarak verilmiştir (Derleme Sözlüğü 1993: 2757).

*Tarama Sözlük*ünün *kereyağı* (*kereyağ*) maddesinin karşısında *Tereyağı* yazılıdır (Tarama Sözlüğü 1996: 2441-2442).

sebze, *sebzevat* anlamıyla *tere* de *Tarama Sözlüğü*nde geçmektedir (Tarama Sözlüğü 1996: 3792).

Lügat-i Ni'metu'llâhın tere maddesinde *Mutlaka sebze ki bostanda ekilir ve yenür, ranun tahfiyi ve teşdidi (terre) cayızdır* yazılıdır (İnce 2015: 129).

Aynı sözlükte *ter* de *yaş* olarak kaydedilmiştir (İnce 2015: 127).

tere Resimli Türkçe Kamusta Türkçe sıfat olarak verilmiş ve *Taze, tereyağı taze, sade, yağ* olarak anlamlandırılmıştır (Toparlı vd. 2011: 495).

kere Lehçetü'l-Lügat isimli çalışmada madde başı yapılmamış; aynı eserde *tere yağı* madde başı yapılmış ve tamlamanın Farsça *tenederûn, miske ve kere* kelimeleri ile karşılandığı kaydedilmiştir (Kırkılıç 1999: 650).

Ahterî-yi Kebirin baqat maddesinde *Tere ve tarhın yağı ve mutlaka ot yağına derler* ifadeleri yer alır (Kırkılıç - Sancak 2017: 125).

Yeni Türkçe Lügatin tere maddesinde de *Salata gibi yenen az yakıcı bir ot. tere otu bazı yemeklere konan kokulu maruf ot, dere otu. Frenk teresi Lâtin çiçeği. Tereyağı ayrıntı süzölmüş süt yağı* yazılıdır. Toven *terenin* son anlamı olarak *tereyağını* da eklemiştir (Hayber 2015: 737-738).

Yine Türk Edebiyatının önemli şairlerinden olan Tefik Fikret'in meşhur *Ömr-i Muhayyel* isimli şiirinde de *ter* şu şekilde geçmektedir:

Bir safvet-i mağsümeninâgüşî terinde, (Mâsum bir saflığın taze ve narin kucağında)

Yukarıda verilen sözlüklerin dışındaki bazı sözlüklerde ne *tere* ne de *kere* kelimesine rastlanılmıştır.

tereyağ/tereyağı tamlamasının etimolojisi hakkında Hasan Eren *Zeynep Korkmaz'a Armağan* isimli kitapta Türk Dilinin *Étymologique Sözlüğüne Katkılar* isimli makalesinde bahsetmiştir. W. Radloff da tamlama hakkındaki düşüncelerini belirtmiştir. Eren sözü geçen çalışmasında tamlamanın *tereyağı*¹ şeklinde

¹ bk. Hasan Eren (1996), "Türk Dilinin Étymologique Sözlüğüne Katkılar", *Zeynep Korkmaz'a Armağan*, Ankara: TKAE Yay., s.155.

olması gerektiğini ifade etmiştir. Eren'in çalışmasından Radloff'un tamlamanın *tereyağ*² şeklinde olduğunu belirttiğini ve *tere yağ* biçiminde yazılışını doğru kabul ettiğini öğreniyoruz. Eren'in izahlarında bize aykırı gelen taraflar vardır ve bütün bunlar bu çalışmada tartışılacaktır.

Öncelikle Farsça bir bitki ismi olan *tere*³ ile bu kelimenin ses benzerliği dışında hiçbir ilgisi olmadığını belirterek *tereyağ/tereyağı* tamlamasının tamlayan/belirten unsurunun ne anlama geldiğinden bahsedelim. *tereyağ/tereyağı* tamlamasındaki *tere; taze, yeni, çiğ* anlamlarına gelen bir kelimedir. Kelimenin bu anlama geldiği hem *Derleme Sözlüğü*'nde⁴ hem *Resimli Türkçe Kamus*⁵ ta hem de Eren'in çalışmasında⁶ belirtilmiştir. *ter ü taze* tekrar grubundaki *terin* de kastedilen şeyin (her ne ise) tazeliğini pekiştirmek için kullanıldığını biliyoruz.

Eren *terenin* Farsça *kere* kelimesi olduğunu ifade etmektedir. *kere* Farsçada *tereyağ/tereyağı* anlamındadır. Eren *kerenin* anlamını kaybetmesinden dolayı *kere yağı* biçiminin ortaya çıktığını bunun da Türkçeye *tere* biçiminde alındığını söyler. Yani Eren, kelime başındaki /k/ sesinin Türkçede /t/ye çevrildiğini şu şekilde ifade eder: *Dilimizde süttten çıkarılan taze yağa verilen tere yağı adı ağızlarda kere yağı biçiminde geçmektedir. Eski kaynaklarda kullanılan kere yağı adı da ağızlarda saklanmış olan bu biçimi doğrulamaktadır. Bu biçimlerin tanıklığına dayanarak tere (yağı) adını Farsçada tere yağına verilen kere adıyla birleştirmek kolaydır. Baştaki k-'nin Türkçede t-'ye çevrildiği göze çarpmıyor. Dilimizde buna benzer birtakım örneklere rastlanmaktadır* (Eren 1996: 155). Eren'in ifade ettiklerine baktığımızda bilimsel olarak izah edemediğimiz birkaç şey görürüz. Öncelikle *Eren'in ağızlarda kere yağı adı saklanmıştır* ifadesini *Derleme Sözlüğü*⁷ doğrulamasına rağmen ağızlarda *kereyağı* tamlamasına rastlanmamıştır. Ancak Anadolu'da bu yağ vardır ve buna *tereyā, tere yağ, tere yağı, tire yağ, sarı yağ, sarı yağ, taze yağ* denmektedir. Eren'in ifadeleri ve *Derleme Sözlüğü*nden anlaşılan, tamlamanın *kereyağı* şekli ile belli ağızlarda kendini koruduğudur. Ancak tamlama karşımıza *kereyağı* olarak çıkmamaktadır.

² bk. Hasan Eren (1996), "Türk Dilinin Étymologique Sözlüğüne Katkılar", *Zeynep Korkmaz'a Armağan*, Ankara: TKAE Yay., s.151-156.

³ Yukarıda da görüleceği üzere Kanar sözlüğünde bitki anlamına gelen *terenin* aslının Pehlevicede olduğunu belirtmiştir. bk. Mehmet Kanar (2010), *Farsça - Türkçe Sözlük*, 2. bs., İstanbul: Say Yay., s.474.

⁴ bk. *Derleme Sözlüğü* (1993), Ankara: TDK Yay., X. C., s.3890.

⁵ Recep Toparlı vd. (2011), *Resimli Türkçe Kamus*, Ankara: TDK Yay., s.495.

⁶ Hasan Eren(1996), "Türk Dilinin Étymologique Sözlüğüne Katkılar", *Zeynep Korkmaz'a Armağan*, Ankara: TKAE Yay., s.155.

⁷ bk. *Derleme Sözlüğü* (1993), Ankara: TDK Yay., VIII. C., s.2754.

İkincisi Eren'in *Farsça kere kelimesinin başındaki /k/nin Türkçede /t/ye çevrildiği* ifadesidir ki bu tamamen izaha muhtaçtır. Çünkü kelime başındaki (kaldı ki kelime ortası ve sonunda da) /k/ sesinin /t/ye dönüştüğü örnekler hem standart Türkçede hem de Türkiye Türkçesi ağızlarında rastlamak çok kolay değildir. Eren de bu değişikliğe herhangi başka bir örnek vermemiştir.

Durum bu iken neden sözlüklerde veya yazım kılavuzunda kelime tereyağı olarak yerini almaktadır? sorusunun cevabı da zannederek Eren'in bu izahı değildir. Bunun böyle olmasının elbette dilin kendi iç mantığı içinde bir nedeni var. Ancak bunun öncesinde tamlamanın *tereyağ mı tereyağı* mı şeklinde olacağı yani isim tamlaması mı yoksa sıfat tamlaması mı olduğu üzerinde durmak istiyoruz.

Türkçede neredeyse rastlanmayan bir ses değişikliği ile Farsçadaki *kere* isminin Türkçeye *tere* şeklinde çevrildiği izahı her şeyden önce bir zorlamadır. Bize göre kelime *taze, yeni, çiğ* anlamındaki *teredir*.

Osmanlıca sözlüklerde *kere* ya da *kereyağına* yer verilmemesi de bizce tamlamanın Anadolu'nun genelinde *tereyağ* şeklinde olduğunu tanıklamaktadır.

Tamlamaya Türkiye Türkçesi ağızlarında rastlamak mümkündür. Yalnız tamlamanın Eren'in söylediği *kere* ve *kereyağı* biçimine ağız çalışmalarının ne sözlüklerinde ne de metinlerinde rastlanmıştır. Tamlama ağızlarda *tereyā, tere yağ, tere yağı, tire yağ, sarı yağ, sarı yağ, taze yağ* şekillerinde geçmektedir. Ağızlardan tespit edebildiğimiz bu örnekleri geçtikleri cümleler ile birlikte dikkatlere sunuyoruz:

Tamlama *Muğla ve Yöresi Ağızlarında tereyā* olarak geçmektedir:

→*buydeyi yıkā, ayıqlā, ocā hurāsın. buyday ğaynadığdan sona bi güzel dōsesin. durup durup dövölü, içinin etinnen herşeyşinen yüzerine tereyā dōkesin. servisini yapāsın* (Akar 2013: 263).

→*ebigümece turp otu, hardal. bu yemekle bizde mēşurdur. bunnarı güzel toplāriz, ayıqlarız, yıkarız. yālı, sovanlı, būberli. bolyālı, tabi setin yākullanıyoz-devamını* (Akar 2013: 263).

Diyarbakır İli Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağızında;

→*onnarı içine doldurruz batlıcanın, onı tencereye dizerüz. Onın_üzerine zeytinyağı tōkerüz, suyunu yani bişecāĥ miktarda bıraĥırız. Ona da imambayıldı dērüz, zeytinyağılı* (Özçelik, Boz 2001: 174).

→*bayram günleri sūtlāş bişirürüz. et_ossa etli küfte, et bişirürüz, keşkeg bişirürüz, üzerine yağ dōkeriz. adamaĥıllı bolca bele sarı yağ_oliy inek yağışınnan dōkeriz* (Özçelik, Boz 2001: 210).

Malatya ili Ağızlarında;

→**tereyağı**ndan haşıl yaparlar. o köfteliği eliyisin aynı burgul haline getirirsin. onu böyyük teştlerden, legenlerden yaparlâr. Ortalarını oyarlar, bekmez inen, **tereyağı**nı bal inan tereyağı'nı eridir orta yere aĥtarırlar. Gelin haşılı, çocuĥ haşılı derler. O zaman herkeş hediyesini goyunlarına soĥar götürürlermiş (Gülseren 2000: 337).

Arpaçay Köylerinden Derlemelerde;

Bir yuĥa şirin çaynan vereller. Yanı yuĥa sajda pişmiş, yuvarlaĥ, yufga diye, beki de herkes de farĥında. Bunu **tereyağ**nan, **sarı yağ**ınan güzelce yağlallar, ĥatdallar, getireller, şirin çaynan. Bir iki bardaĥ çay içeriĥ, yediĥden sora, ona da para lazım (Olca, Ercilasun, Aslan 1998: 109).

Urfa merkez Ağzında;

Bele şe éderiĥ, patlıcan ezeriĥ sarmısaĥtan **sada yağ**. **Sada yağı** olmayan birez et **ĥavırır üstine töker**. ha yanına da bi salata yapallar (Özçelik 1997: 190).

tepsinin dört bi etrafını **ĥalĥa gımı düzersen**. düzdıĥtan soyna aĥam béle biraz **çiçek yağı** mı **vita yağı** mı artıĥ, **sarı yağ** mı ne yedisizse bele elide az daha **ĥefiften üstine sürterseyse ataş yandırmaz** (Özçelik 1997: 191).

düzdıĥtan soyra **zeytinyağı**nı ocağın üstine **ĥorsan**. tek tek güzelce **zeytinyağı**nda **ĥızardırsan**. soyra servis yaparsan (Özçelik 1997: 205).

kerti kelimesi *Erzincan ve Yöresi Ağızlarının Sözlük bölümünde bayatlamış* olarak anlamlandırılmıştır (Sağır 1995: 421).

Aynı kelime *Erzurum İli Ağızlarında* da *bayat* olarak anlamlandırılmıştır. *kerti-/kertilen-* maddesinin karşısında da *bayatla-* yazmaktadır (Gemalmaz 1995: 197).

Yukarıda görüldüğü üzere tamlama *tereyağı* değil, *tereyağ*dır. Yani *tereyağ* bir isim tamlaması değil, bir sıfat tamlamasıdır. Bunu tanımlamanın iki yolu vardır. Birincisi ağızlarda *tere* karşılığı olarak *kerti* kelimesi bulunmaktadır. Bu kelime pek çok Türkiye Türkçesi ağızında bugün dahi canlı olarak yaşamaktadır. Örneğin Erzincan Refahiye ağızında hemen tüketmek için hazırlanan yağa *tereyağ*, hazırlanışından hemen sonra değil de daha sonra, özellikle kış aylarında, tüketilecek yağa *kertiyağ* denmektedir. *kerti* de ağızlarda *bayat* anlamında kullanılmaktadır. Bu kelime sadece yağın sıfatı olarak değil, daha pek çok yiyecek gıdaların da sıfatı olarak kullanılmaktadır. *taze ekmek* karşılığı *kerti ekmek* gibi. Bu tür örnekler de başta Erzurum ağızlarında olmak üzere pek çok ağızda canlı olarak yaşamaktadır. Bu durumu *hem Derleme Sözlüğünden*, hem yapılan ağız çalışması metin ve sözlüklerinden hem de ya meslektaşlarımız ya da o bölgelerde yaşayan insanlardan belirledik. *tere* karşılığı olarak *kertinin* kullanılması

son derece mantıklıdır. Başka yollara başvurmak burada bize bir zorlama gibi gelmektedir.

Elbette burada akla gelecek soru *Neden bu hâlde tamlama tereyağ değil de tereyağı şeklinde söylenip yazılmaktadır?* olacaktır. Bunun nedeni de örneksemedir. Bunu şu şekilde izah edebiliriz. *kara yolu, hava yolu, deniz yolu* tamlamalarından örnekseme ile (ki buradaki örnekseme yanlış örneksemedir) *demir yolu* tamlaması oluşturulmuştur.⁸ Ancak detaylı düşünülürse *demir yolunun* diğerlerinden farklı olduğu dikkatlerden kaçmayacaktır. Diğer tamlamalar birer belirtisiz isim tamlaması şeklinde, yani olması gerektiği şekilde, kurulmuştur. Ancak *demir yolu* tamlaması bunlardan farklıdır. Bu tamlama kimi araştırmacıların *takisiz tamlama* diye ifade ettikleri sıfat tamlaması şeklinde kurulmalıydı. Yani tamlama *demir yolu* değil de demirden yapılmış olan/demirden yapılmış yol şeklinde yani *demir yol* şeklinde olmalıydı. Ancak diğer örneklerden etkilenerek bu şekli almış ve onlar gibi bir belirtisiz isim tamlaması şeklinde dilde yaşamakta ve sözlükler ile kılavuzlarda da bu şekliyle yerini almaktadır. *tereyağın* da *tereyağı* şeklinde yazılıp söylenmesinin nedeni bir örneksemedir. Bize göre kelime özellikle *zeytinyağı* isim tamlamasından etkilenerek yanlış örnekseme ile *tereyağı* şeklinde telaffuz edilmekte ve yazılmaktadır. *demir yolunda* olduğu gibi *tereyağ* da *tereyağı* olarak yani alışıldığı gibi yazılıp söylenecektir. Ancak biz Türkologların görevi tamlamanın yapısının ne olduğunu, ne tamlaması olduğunu, tamlamanın başındaki *teren*in ne olduğunu dilin kendi iç dinamiği içerisinde izah etmektir. Gerisi kullanıcılara kalmıştır.

Sonuç

Osmanlıca sözlüklerde *tereye* yer verilip *kereye* verilmemesi tamlamanın başındaki kelimenin *tere* şeklinde olduğunu tanıklamaktadır.

Her ne kadar Eren ifade etse, *Derleme Sözlüğünde tere* dışında *kere* var ise de ağızlarda *kereye* rastlanılmamış; bunun yanı sıra Anadolu Ağızları üzerine yapılmış çalışmaların metin bölümlerinden *tereyağının tereyâ, tere yağ, tere yağı, tire yağ, sarı yağ, sarı yağ, taze yağ* şekillerinde geçtiği tespit edilmiştir.

Yine *Derleme Sözlüğünde tereyağ* anlamındaki *teren*in yanı sıra *tere yer* ifadesinin *taze ot bitmiş yer* anlamında geçmesi tamlamanın yapısının *tereyağ* şeklinde olması gerektiğini tanıklaması bakımından son derece önemlidir. Aslında bu durum her şeyi açıklamaktadır. Kelime ağızlarda saklanan *kereden tereye* dönüşmemiştir. Bu kelime *taze, yaş, çiğ* anlamında kullanılan *teredir*.

⁸ bk. Süer Eker (2003), *Çağdaş Türk Dili*, 2. bs., Ankara: Grafiker Yay., s.367-368.

Kelime başındaki /k/ sesinin /t/ye dönüşmesi Türkçede hem ağızlarda hem de standart dilde kolay rastlanılabilecek bir ses değişikliği değildir. Hatta bu ses değişikliğine sadece kelime başında değil kelime ortası ve sonunda da rastlamak son derece zordur.

/k/nin /t/ye dönüştüğüne değil ama, araştırmacıların malumu olduğu gibi, Türkçede /t/nin /k/ye dönüştüğü nadir örnekler vardır ve bunlardan biri *etmek*⁹ tir. *etmek* kelimesi zamanla *ekmek* şeklini almıştır. Bugün Kars ilinin bazı ağızlarında kelime orijinal hâliyle yani *etmek* şeklinde yaşamaktadır¹⁰.

Ağızlarda *tere* karşılığı olarak *kerti* kelimesi bulunmaktadır. Bu kelime pek çok Türkiye Türkçesi ağızında bugün dahi canlı olarak yaşamaktadır. *kerti* ağızlarda *bayat* anlamında kullanılmaktadır. *taze ekmek* karşılığı *kerti ekmek* gibi. Bu da *tereyağı* tamlamasının başındaki *tere* kelimesinin Farsça *kereden* dönüşen *tere* olmadığını tanımlaması bakımından son derece önemlidir.

Tamlamanın *tereyağ* şeklinde yazılıp okunmamasının nedeni de bir yanlış örnektir. Tamlama *zeytinyağı* isim tamlamasından etkilenerek yanlış örnekleme ile *tereyağı* şeklinde telaffuz edilmekte ve yazılmaktadır. Dilde çok çeşitli nedenlerden dolayı kelime/kelime grupları farklı şekillerde yazılıp okunabilmektedir. Bu nedenlerin başında da örnekleme gelir. Örnekleme çoğu zaman dilin gelişmesine katkı yapmaktadır. Ancak örnekleme her zaman doğru yapılmamakta bunun yanı sıra dilde pek çok yanlış örnekleme örnekleri de görülmektedir.¹¹

KAYNAKÇA

- 📖 Akar, Ali. *Muğla ve Yöresi Ağızları*. Ankara: TDK, 2013.
- 📖 Aksan, Doğan. *Dil, Şu Büyülü Düzen*. Ankara: Bilgi, 2003.
- 📖 Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. 3. Basım. İstanbul: Kubbealtı, 2016.
- 📖 *Derleme Sözlüğü*. 2. Basım. Ankara: TDK, 1993.
- 📖 Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. 9.Basım. Ankara: Aydın, 1990.

⁹ bk. Doğan Aksan (2003), *Dil, Şu Büyülü Düzen...*, Ankara: Bilgi Yay., s.161.

¹⁰ bk.Selâhattin Olçay vd. (1998), *Arpaçay Köylerinden Derlemeler*, 3. bs., Ankara: TDK Yay.

¹¹ Örnekleme için bk. Günay Karaağaç (2012), *Türkçenin Dil Bilgisi*, Ankara: Akçağ Yay., s.138-139. Örneklemenin ağızlardaki örnekleri için ayrıca bk. Arzu Sema Ertane Baydar (2017), "Erzincan Ağızlarındaki *otur-ılan-* ve *suvar-ılan-* Üzerine", *Erzurum: Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 58, s.289-294.

- 📖 Eker, Süer. *Çağdaş Türk Dili*. 2. Basım. Ankara: Grafiker, 2003.
- 📖 Eren, Hasan. "Türk Dilinin Étymologique Sözlüğüne Katkılar." *Zeynep Korkmaz'a Armağan*. Ankara: TKAE, 1996. 151-6.
- 📖 Ertane Baydar, Arzu Sema. "Erzincan Ağızlarındaki otur-lan-vesuvar-lan-Üzerine." *Erzurum: Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 58 (2017): 289-94.
- 📖 Gemalmaz, Efrasiyap. *Erzurum İli Ağızları*. III Cilt. 2. Basım. Ankara: TDK, 1995.
- 📖 Gülseren, Cemil. *Malatya İli Ağızları*. Ankara: TDK, 2000.
- 📖 Hayber, Abdulkadir. *Yeni Türkçe Lugat*. 2. Basım. Ankara: TDK, 2015.
- 📖 İnce, Adnan. *Lügat-i Ni'metu'llâh*. Ankara: TDK, 2015.
- 📖 Kanar, Mehmet. *Farsça-Türkçe Sözlük*. 2. Basım. İstanbul: Say, 2010.
- 📖 Karaağaç, Günay. *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ, 2012.
- 📖 Kırkkılıç, H. Ahmet. *Lehçetü'l-Lügat*. Ankara: TDK, 1999.
- 📖 Kırkkılıç H. Ahmet, ve Yusuf Sancak. *Ahterî-yi Kebir*. 2. Basım. Ankara: TDK, 2017.
- 📖 Olcay, Selahattin vd. *Arpaçay Köylerinden Derlemeler*. 3. Basım. Ankara: TDK, 1998.
- 📖 Örnekleriyle *Türkçe Sözlük*. 2. Basım. Ankara: MEB, 2000.
- 📖 Özçelik, Sadettin. *Urfa Merkez Ağzı*. Ankara: TDK, 1997.
- 📖 Özçelik, Sadettin, ve Erdoğan Boz. *Diyarbakır İli Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzı*. Ankara: TDK, 2001.
- 📖 Redhouse, Sir James. *Redhouse Türkçe - İngilizce Sözlük*. 15. Basım. İstanbul: Redhouse, 1995.
- 📖 Sağır, Mukim. *Erzincan ve Yöresi Ağızları*. Ankara: TDK, 1995.
- 📖 *Tarama Sözlüğü*. IV. CİLT. V. Cilt. Ankara: TDK, 1996.
- 📖 Toparlı, Recep vd. *Resimli Türkçe Kamus*. Ankara: TDK, 2011.
- 📖 ---. *Müntahabât-ı Lügât-i Osmâniye*. Ankara: TDK, 2016.
- 📖 *Türkçe Sözlük*. 10. Basım. Ankara: TDK, 2005.
- 📖 Yavuzarslan, Paşa. *Kamus-ı Türkî*. 2. Basım. Ankara: TDK, 2015.
- 📖 *Yazım Kılavuzu*. 24. Basım. Ankara: TDK, 2005.